

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI"
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ "STUDII DE HUNGAROLOGIE"
DEPARTAMENTUL DE ETNOGRAFIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ

Cercetarea comunităților religioase din Crișeni,
județul Harghita

Transformarea relațiilor etnice țigano – maghiare din
perspectiva apartenențelor religioase

– REZUMAT –

Îndrumător științific:
prof. univ. dr. Pozsony Ferenc

Doctorand
Lőrinczi Tünde

Cluj-Napoca
2012

CUPRINS

1. INTRODUCERE	8
1.1. Definirea temei	8
1.2. Problemele și ipotezele cercetării	10
1.3. Obiectul cercetării și cercetătorul: Crișeni, credincioși, țigani	12
1.4. Structura tezei	18
2. CADRUL TEORETIC ȘI METODOLOGIA CERCETĂRII	20
2.1. Culegerea datelor	20
2.1.1. Surse	20
2.1.2. Observația participativă și realizarea interviurilor	21
2.1.3. Problemele cheie ale interviurilor	22
2.2. Prelucrarea datelor. Cadru teoretic și conceptual	23
2.2.1. Etnicitatea exprimată în reprezentări	23
2.2.2. Convertirea individuală și colectivă ca oportunitate de ieșire din stigmat.....	25
2.2.3. Comunitățile religioase ca și comunități interpretative	29
2.3. Rezumat.....	30
3. Țigani și maghiari. Problema etnicității în cercetările interetnice	33
3.1. Abordările dominante în cercetarea relațiilor interetnice	33
3.1.1. Etnicitatea	33
3.1.2. Rol social	34
3.1.3. Stereotip	35
3.1.4. Granița etnică	36
3.2. Cine sunt țiganii? Probleme de etică în cercetarea romilor.....	38
3.2.1. Țigan, rom și alte endonime.....	39
3.2.2. Aspectele etice ale cercetării romilor.....	41
3.3. Problemă a țiganilor sau gagiilor? Caracteristicile generale ale cercetărilor despre romi.....	44
3.3.1. Rolul determinant al primelor cercetări lingvistice și istorice.....	45
3.3.2. Perspectiva sociologică, etnografică și antropologică: analiza relațiilor... ..	46
3.4. Rezumat.....	50

4.	Teorii despre comunitățile religioase locale	51
4.1.	Probleme	51
4.2.	Confesiune, sectă sau mișcare? Terminologie și incertitudine.....	52
4.3.	Teorii despre geneza comunităților religioase	58
4.3.1.	Teoria stratificării sociale	59
4.3.2.	Teoria modernității	61
4.3.3.	Teoria secularizării	63
4.3.4.	Teoria individului	65
4.4.	Cercetarea comunităților religioase în Ungaria și Transilvania	67
4.4.1.	Cercetări istorice	68
4.4.2.	Teorii sincronice	70
4.5.	Discursuri cu referire la problemele romologiei în cercetarea comunităților religioase	72
4.5.1.	Religiozitate adaptivă versus sensibilitate spirituală	72
4.5.2.	Mișcarea pentecostală. Conformism și protecția diferenței	74
4.5.3.	Tendențe de diferențiere	76
4.6.	Rezumat	78
5.	Relațiile dintre romi și maghiari și caracteristici confesionale în Crișeni și împrejurimi....	80
5.1.	Locul cercetării, Crișeni	83
5.1.1.	Structura caracteristicilor etnice și confesionale	83
5.1.2.	Biserici și biserici minore	87
5.1.2.1.	Istoricitatea toleranței religioase	89
5.1.3.	Relațiile dintre romi și maghiari	92
5.1.3.1.	Izolare, delimitare conflictuală și modelul integrării	93
5.2.	Țigani și comunitățile religioase în zona Crișeni	97
5.2.1.	Bezidu Nou	97
5.2.2.	Solocma.....	100
5.2.3.	Atid	100
5.2.4.	Bezid	104
5.2.5.	Sângeorgiu de Pădure	104
5.3.	Viață religioasă în afara satului. Noua formă de diferențiere	110

5.4.Comunitățile religioase. Convingeri religioase și mod de viață	112
5.4.1. Martorii lui Iehova din Crișeni. Două tipuri de religie, două moduri de viață ...	112
5.4.1.1.Comunitatea interpretativă	114
5.4.2. Adventiști, sâmbetiști, reformeri.....	119
5.5.Rezumat	123
6. STUDIU DE CAZ 1: APARTENENȚA LA COMUNITATEA RELIGIOASĂ CA STRATEGIE DE INTEGRARE ÎN CAZUL UNUI CUPLU DE ROMI.....	126
6.1.Note introductive.....	126
6.2. „...Biblia nu face diferență între țigani sau altceva”.....	129
6.2.1. Contextul personal și istoric/social al convertirii	130
6.2.2. Privirea celui alt	134
6.2.3. Imaginea de sine pozitivă și reprezentările ei	137
6.2.4. Convertire personală și dublă identitate.....	140
6.3.Imaginile celor „din exterior”	144
6.4.Rezumat.....	148
7. STUDIU DE CAZ 2: GABORII DIN ATID. ETNICITATE ȘI RELIGIE ÎN VIAȚA COTIDIANĂ A UNEI COMUNITĂȚI DE GABORI ADVENTIȘTI	151
7.1.Note introductive	151
7.2.Gaborii din Transilvania ca grup etnic și cultural	153
7.3.Experiențele din teren. Cadrele prezenței cercetătorului	154
7.4.Considerații teoretice	157
7.5.Gaborii din Atid	159
7.6.A fi gabor adventist. Temele reprezentării colective	162
7.6.1. Persoană morală	164
7.6.2. Instituția căsătoriei	167
7.6.3. Intelect. Scris, citit	170
7.6.4. Bogăția	172
7.6.5. Construirea granițelor	175
7.6.6. Destrămarea granițelor	177
7.7.A fi gabor adventist.Perspectiva exterioară	182

7.7.1. Frați de credință	185
7.7.2. Gaborul bogat	188
7.7.3. Gaborul care oferă de lucru	193
7.7.4. Actualizarea granițelor memoriei	196
7.8. Rezumat.....	200
8. STUDIU DE CAZ 3: LIPSA COMUNITĂȚII ȘI EFECTELE EI ASUPRA RELAȚIEI DINTRE DOUĂ CREDINCIOASE	202
8.1.Descrierea cazului, așa cum l-a întâlnit cercetătorul	202
8.2.Perspectivile cadrului de interpretare	208
8.3.Problema persoanei în relația celor două femei	211
8.4. Atitudinea față de „educație”	219
8.5. Rezumat.....	223
9. CONCLUZII.....	225
10. BIBLIOGRAFIE.....	231
11. ANEXE.....	252
I. Lista persoanelor intervievate	252
II. Distribuția etnică și religioasă a intervievaților la nivel local (tabel)..	253
III. Distribuția etnică și religioasă a intervievaților (tabel).....	255
IV. Studiu de caz 1: Apartenența la o comunitate religioasă ca strategie de integrare în viața unui cuplu de țigani (interviuri)	257
V. Studiu de caz 2: Gaborii din Atid. Etnicitate și religie în viața cotidiană a unei comunități de gabori adventiști (interviuri)	283
VI. Studiu de caz 3: Lipsa comunității și efectele ei asupra relației dintre două credincioase (interviuri).....	325
VII. Interviu realizate cu R. D., R. J, conducătorul comunității pentecostale din Sângeorgiu de Pădureși soția lui	338
VIII. Fotografii	343
IX. Situatrea geografică a localității Crișeni. Harta regiunii	353
X. Structura etnică și religioasă a populației din Crișeni. Surse proprii (tabel).. ..	353
XI. Structura religioasă a populației din Crișeni și din împrejurimi (tabel)	354
XII. Structura etnică a populației din Crișeni și din împrejurimi (tabel)	356

Cuvinte cheie: etnicitate, stigmat, prejudecată, rușine, stereotip, reprezentare, imagine de sine (reprezentarea sinelui), imaginile celorlalți, cultură religioasă, comunitate de interpretare, autoritate exterioară, strategie de integrare, convertire personală (individuală), convertire colectivă (comunitară), identitate duală.

Rezumatul tezei de doctorat: în teza mea de doctorat am urmărit persoanele și comunitățile de romi convertite la comunitățile religioase din Crișeni (România, județul Harghita). Mai precis am analizat schimbarea sistemului de valori și a modului de viață survenite după convertire, am analizat definițiile de sine ale acestor persoane și comunități reflectând permanent la relația lor cu societatea maghiară înconjurătoare și la schimbările apărute în relațiile dintre romi și maghiari odată cu convertirea religioasă.

Teza prezintă analiza acelor *reprezentări simbolice* (narațiuni, practici simbolice, imagini mentale) prin care persoanele și grupurile de romi convertite construiesc imagini de sine pozitive în care doresc să prezinte în spațiul public schimbarea în sens pozitiv a modului lor de viață și a sistemului de valori ca efect al noii culturi religioase. Această prezentare a sinelui apare în comparație cu imaginile pe care le are societatea maghiară din proximitatea lor, imagini adesea stereotipice bazate pe prejudecăți negative. Urmându-l pe Anthony P. Cohen consider că aceste strategii de reprezentare sunt definitorii pentru practicile de identificare (Cohen 1997. 101). În interpretarea mea utilizez conceptul de etnicitate în sensul lui Barth. În consecință, consider că etnicitatea nu este un corpus de particularități etnice, nu este un dat ci un proces aflat în continuă schimbare, constituit pe marginea relațiilor dintre două comunități etnice (Barth 1969., 1996). Utilizez și conceptul de stigmat al lui Goffman, concept prin care înțeleg stigmatizarea persoanelor romi prin recursul la stereotipiile negative (Goffman 1981). Am analizat convertirea individuală și de grup a romilor ca oportunitate de ieșire din stigmat. În acest sens comunitățile religioase în care se integrează romii sunt comunități interpretative în cadrul cărora individul își poate reconstrui definițiile sinelui.

În teză diferențiez între *convertirea personală (individuală)* și *convertirea colectivă (comunitară)*, respectiv între *reprezentările personale* și cele *colective*. Prima dată elaborez un sistem teoretic și terminologic după care prezint acele orientări ale cercetării comunităților

religioase și a relațiilor interetnice care aprofundează și definesc perspectivele utilizate de mineși expuse în partea teoretică.

În partea de analiză descriu particularitățile etnice și religioase din Crișeni și din satele, respectiv orașele mici din vecinătate, relațiile dintre romi și maghiari și istoria, morfologia și viața religioasă a comunităților de aici. Prezint totodată influența acestora asupra persoanelor religioase după care ilustrez cu ajutorul a trei studii de caz direcțiile pe care le poate urma percepția de sine și evoluția relațiilor dintre romi și maghiari, ambele transformate de experiența convertirii. Subliniez importanța ce trebuie acordată diferențelor dintre convertirea personală (primul studiu de caz), colectivă (cel de al doilea studiu de caz), respectiv factorilor individuali și situaționali (al treilea studiu de caz).

Concluzii:

1. Intrarea indivizilor și grupurilor de romi într-o comunitate religioasă poate fi interpretată ca o strategie de integrare pentru că această convertire presupune schimbări de perspectivă și de mod de viață (comportament moral, mod de viață puritan, etc.) care induc regândirea, reinterpretarea stereotipurilor venite din direcția societății maghiare și conduc la schimbarea în sens pozitiv a relațiilor dintre cele două comunități.
2. Această transformare pozitivă este favorizată de faptul că în Crișeni și împrejurimi romii au intrat în comunități religioase cu o istorie îndelungată, de aproape 100 de ani (două ramuri ale Martorilor lui Iehova, Biserica Adventistă de Ziua a Șaptea, respectiv Biserica Baptistă din afara localității Crișeni). Așadar populația s-a deprins cu diferențele de ordin religios și cu diferențele corespunzătoare din viața cotidiană. Mai mult, membri diferitelor comunități religioase se bucură de respect, la fel ca romii convertiți ceea ce conduce la ieșirea comunității din existența ei stigmatizată.
3. Comunitatea religioasă care include romii funcționează precum o *sferă publică primară* (Fosztó 2007. 23.) în evoluția relațiilor dintre romi și maghiari, ceea ce devine o *comunitate de referință* (Fosztó 2007. 23.) pentru societatea locală maghiară.
4. În comunitatea studiată am observat o tendință conform căreia cei care se apropie de comunitățile religioase locale sunt în primul rând acei romi vechi (de ai locului) pentru care este caracteristic modelul integrării, așadar chiar înainte de convertirea religioasă aceștia s-au bucurat de un anumit nivel de acceptare din partea societății maghiare care îi înconjoară. (De exemplu romii care aparțin de comunitatea religioasă Martorii lui

Iehovadin Crișeni.) Față de romii care s-au mutat în comunitate (vinituri) există o anumită distanțare și în cazul lor nu este caracteristică nici convertirea religioasă.

5. Cercetarea m-a condus la concluzia că diferitele comunități de romi aparțin diferitelor comunități religioase, menținând și consolidând și în acest fel granițele care separă diferitele grupuri de romi.
6. Din cercetarea mea reiese că în general comunitățile de *gabori* preferă biserica adventistă pe care o situează deasupra altor comunități religioase. Ei consideră că este o religie mai rațională și are un caracter intelectual față de comunitățile religioase pentecostale răspândite în cazul altor comunități de romi. Este o atitudine prin care gaborii își mențin și consolidează poziția superioară în ierarhia grupurilor de romi. Țiganii de mătase și grupurile de țigani corturari preferă Martorii lui Iehova, respectiv Biserica Baptistă.
7. Am considerat că este important să diferențiez între convertirea de grup (comunitară) și cea individuală (personală): gaborii se convertesc în grup și intră în biserica adventistă în timp ce convertirea individuală este caracteristică țiganilor de mătase și corturarilor.
8. Cred că distincția între convertirea individuală și comunitară este esențială pentru că schimbarea de mentalitate și de mod de viață indusă de noua afiliere religioasă este diferită în cele două cazuri. Din studiul meu reiese că modul comunitar de convertire oferă mult mai mult spațiu menținerii, eventual consolidării identității etnice în timp ce în cazul convertirii individuale se observă o mai pronunțată schimbare a modului de viață. Toate acestea sunt ilustrate și exemplificate în primele două studii de caz, în care am dorit să arăt că în cazul cuplului de țigani corturari convertiți la Martorii lui Iehova observăm un proces de integrare într-o altă comunitate etnică ceea ce conduce la schimbări multiple: renunțarea la port, schimbarea limbii, schimbarea domiciliului, căsătoria copiilor cu maghiari. Cu alte cuvinte, se produce o distanțare de la caracteristicile simbolice ale identității etnice. Pe de altă parte, gaborii din Atid care s-au convertit la biserica adventistă și-au păstrat acele particularități sociale, economice și culturale prin care își construiesc propria identitate comunitară; convertirea religioasă a condus în cazul lor la redefinirea identității etnice și la consolidarea ei.
9. Cred că *convertirea comunitară* răspândită și încetățenită în societatea maghiară este similară acelor practici care doresc construcția unei *religii etnice* distincte de societatea maghiară (noua religie apare ca parte integrantă a identității etnice) pe care alți cercetători

le-au observat în cazul comunităților de romi convertite la religia penticostală. Ei au subliniat faptul că prin convertirea s-au urmărit construcția și exprimarea propriei lor particularități. Și în cazurile studiate de mine sunt frecvente cazurile în care grupul de romi se desparte de comunitatea religioasă mixtă din punct de vedere etnic dacă a atins un anumit număr de credincioși și formează o congregație separată din persoane de etnie romă. Am ajuns la concluzia că în aceste cazuri devine mai pronunțată distincția dintre diferitele comunități de romi, tot așa cum se schimbă și contextul relațiilor dintre romi și maghiari pentru că deși se înmulțesc relațiile din cadrul unei practici religioase comune iar unele granițe pot fi transgresate, se pare că ruperea de comunitate creează o nouă graniță.

10. Tendința comunităților de romi de a se alătura comunităților religioase din localitățile vecine și nu din localitatea în care trăiesc servește la rându-i menținerea granițelor. Astfel se pot menține granițele din spațiul local al romilor. Locuitorii localității rurale nu vor crea relații de *fraternitate religioasă*. Aceste relații dintre maghiari și romi, formate în cadrul comunității religioase se actualizează doar în acest context, pentru că romii credincioși trăiesc în alte comunități rurale, astfel încât relațiile religioase nu se suprapun celor din viața cotidiană. Un exemplu în acest sens este dat de gaborii din Atid care aparțin de comunitatea adventistă din Crișeni, respectiv corturarii bapțiști din Bezid care își practică credința în Sângeorgiu de Pădure.
11. Sistemul de valori, transformat odată cu schimbarea afilierii religioase, poate fi descris ca metodă culturală și economică pentru că există o puternică relația a *credinciosului* cu *lectura*, respectiv cu *studiul* din cadrul comunității, *congregației*. În studiile de caz am văzut că mai multe persoane din comunitatea *gaborilor* adventiști au învățat să citească după ce s-au convertit, la fel cum au făcut și femeia maghiară și romă din comunitatea Martorilor lui Iehova. Totodată, datorită modului de viață puritan al comunității, persoanele convertite și-au îmbunătățit condițiile materiale. Schimbările de ordin cultural și economic conduc la mobilitate socială.
12. În cazul persoanelor rome *convertite*, care sunt membrii a două comunități (religioasă și etnică) observăm apariția *identității duale* (Krappmann 1980. 94.).
13. Nu putem afirma că aceste strategii de integrare conțin promisiunea integrării depline, pentru că societatea maghiară își accentuează controlul asupra persoanelor convertite, iar

atitudinile maghiarilor rămân pe mai departe informate de stereotipurile negative existente la adresa romilor, astfel încât observăm funcționarea continuă a granițelor etnice și ale memoriei(Jeggle 1994. 3-4.).

14. Însă evoluția relațiilor dintre romi și maghiari, determinată de apartenența religioasă, nu poate fi analizată exclusiv din perspectiva etnicității. La fel, modelul schițat mai sus nu poate fi considerat o formulă generală ci doar ca perspectivă, pentru că determinările individuale, forma relațiilor personale, respectiv caracterul anumitor situații influențează la rândul lor relațiile dintre romi și maghiari. Influența aspectelor de ordin personal sunt exemplificate în cel de al treilea studiu de caz.

Bibliografie selectivă

A.GERGELY András

2007 Vallás, etnicitás, kisebbség kulturális antropológiai nézőpontból. In: A. Gergely András – Papp Richard (szerk.): *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 7–15.

BAKÓ Boglárka

2004 „Hallgassatok ide, minden fajta népnek meg kell legyen a maga temploma.” Az ürmösi pünkösdisták cigányok identitása egy beszélgetés tükrében. In: Borsos Balázs-Szarvas Zsuzsa – Vargyas Gábor (szerk.): *Fehéren, feketén. Varsánytól - Rititig. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére. II.* Budapest, L'Harmattan, 39–55.

BAKÓ Boglárka – PAPP Richárd – SZARKA László (szerk.)

2007 Mindennapi előítéletek: társadalmi távolság és etnikai sztereotípiák. *Tér és terep 5.* Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Balassi Kiadó, Budapest

BARTH, Fredrik

1969 *Ethnic groups and boundaries*, Oslo, University Press

1996 Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio VII.* (1) 3 – 25.

BERTA Péter

2005a Az érték etnicizálása – az etnicitás értéke. A presztízstárgy-gazdaság mint etnikai identitásgyakorlat az erdélyi gáborok között. *Tabula VIII.* (2), 171–199.

2010 Az etnicizált fogyasztói ízlés politikája. Moralizáló diskurzusok, jelentésdefiníciós küzdelmek és a gáborpresztízstárgygazdálkodás. In: Feischmidt Margit (szerk.):

Etnicitás. Különbségteremtő társadalom. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 236 – 253.

BINDER Mátyás

2009 Beások, etnikai mobilizáció és identitás. In: *Kisebbségkutatás XVIII.* (2), 207 – 228.

BIRÓ A. Zoltán

1996 A megmutatkozás kényszere és módszertana. Az etnicitás vizsgálatának szempontjai és esélyei egy közép kelet-európai mikrorégióban. In: Gagyi József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 247 – 283.

BIRÓ A. Zoltán – BODÓ Julianna

2002 Öndefiníciós kísérletek helyi környezetben. In: Bodó Julianna (szerk.): *Helykeresők? Roma lakosság a Székelyföldön.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 136 -137.

BOURDIEU, Pierre

1978 A vallási mező kialakulása és struktúrája. In: Pierre Bourdieu: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése.* Gondolat, Budapest, 165 – 236

1985 Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. *Szociológiai Figyelő* (1), 7-22.

BRUBAKER, Rogers

2001 Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő* (7–8), 60–66.

BURGESS, Stanley M.

2006 *Encyclopedia of Pentecostal and Charismatic Christianity.* Religion & Society. Routledge. Taylor & Francis Group, New York - London

CHARTIER, Roger

2009 A világ mint reprezentáció. In: Kisantal Tamás (szerk.): *Narratívák* 8., 35 -54.

COHEN, Anthony P.

1997 A kultúra mint identitás egy antropológus szemével. . In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus.* Osiris Kiadó, Budapest, 101 – 108.

COX, Harwy

2001 *FirefromHeaven. The Rise of PentecostalSpirituality and theReshaping of Religionint he Twenty-firstCentury.* Da Capo Press, Cambridge

DONNAN, Hastings - WILSON, Thomas M.

2002 Határok és antropológia Európában. *Replika* (47 - 48), 117 – 131.

FEISCHMIDT Margit

2010 Megismerés és elismerés: elméletek, módszerek, politikák az etnicitás kutatásában.
In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbőségteremtő társadalom.* Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 7 – 29.

FÉL Edit

2001 A saját kultúrájában kutató etnológus. In: Hofer Tamás (szerk.): *Régi falusi társadalmak.* Fél Edit *néprajzi tanulmányai.* Pozsony, 370–377

FLECK Gábor – SZUHAY Péter (ed.)

2008 *Cu un pas mai aproape. Altfel de imaginidespre romi din România..*
EdituraInstitutuluiPentruStudiereaProblemelorMinoritățilorNaționale, Kriterion, Cluj – Napoca.

FOSZTÓ László

1997Pünkösdistabeáscigányok Háromszéken. *Keresztény Szó* (4), 26–29.

2003 Szorongás és megbélyegzés: a cigány-magyar kapcsolat gazdasági, demográfiai és szociokulturális dimenziói. In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében.* MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 83–107.

2005 *ConversionstoPentecostalismamongthe Roma inRomania.*
Draftpaperfortheconference “ReligiousConversionafterSocialism” Max Planck Institute forSocialAnthropology, 7-9 April 2005

2007 A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzizmusra tért romák kapcsán. *Erdélyi Társadalom V.* (1) 23–49.

2009 *A nyelvi és kulturális tényezők a roma politikai mozgalmakban.* (Doktori értekezés. Kolozsvár, BBTE Bölcsészkar-kézirat)

FÖLDVÁRI Mónika – ROSTA Gergely

1998 A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai Szemle* (1), 127–137

FRASER, Angus

- 2000 *A cigányok*. Osiris Kiadó, Budapest
- FRIDA Balázs
- 2005 A vallás és a szupernaturális. Valláskutatás és antropológia: meghatározások és alapfogalmak. *Világosság* (7–8), 195–214.
- GAGYI József
- 2002 A kicsi cigány és társai. In.: Bodó Julianna (szerk.): *Helykeresők? Roma lakosság a Székelföldön*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Pro-Print Könyvkiadó, Csikszereda, 49 – 67.
- 2007 A millenarisztikus – messianisztikus mozgalmak kérdése a társadalomtudományokban. *Erdélyi Társadalom* V. (1), 153 – 174.
- 2010 *Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- GEERTZ, Clifford
- 1997 A vallás mint kulturális rendszer. In: Uő: *Az értelmezés hatalma* Osiris Kiadó, Budapest, 72 – 119.
- GHEORGHE, Nicolae – ACTON, Thomas
- 1996 A multikulturalitás problémái: kisebbségi, etnikai, nemzetiségi és emberi jogok. *Replika* (23-24), 207-218.
- GOFFMAN, Erving
- 1981 Stigma és szociális identitás. In: László János (szerk.): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 179 – 239.
- GOG, Sorin
- 2007 Az ateizmus után. Románia a vallási újjászületés és szekularizáció között. *Erdélyi Társadalom* V. (1) 51–63.
- 2008 Roma áttérések: pünkösdzizmus és az identitás új narratívái. *Regio* XIX. (4), 50–74.
- HABERMAS, Jürgen
- 2008 A szekularizáció dialektikája. (állampolgári egyenlőség és kulturális különbözőség) *Magyar Lettre Internationale* (71), 12-16.
- <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre71/habermas.htm>(Letöltés ideje: 2011. január)
- HAMILTON, Malcolm B.

- 1998 Szekták, kultuszok, mozgalmak. In: Uő. *Vallás, ember, társadalom. Elméleti és összehasonlító vallásszociológia*. Adu Print Kiadó, Budapest, 236–263.
- HANCOCK, Jan
2004 *Mi vagyunk a romani nép*. Interface Sorozat, Pont Kiadó, Budapest
- H. BEISSINGER, Margaret
2011 Schimbareidentităților în România postcomunistă: convertirea la penticostalism în rândurile ăutarilor romi. In: Toma Stefánia - Fosztó László (ed.): *Spectrum. Cercetărisociale despre romi*. Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca, 267 – 280.
- HELLER Ágnes
1996 *A szégyen hatalma*. Osiris Kiadó, Budapest
- HOLLENWEGER, Walter J.
1997 *Pentecostalism. Origins and Developments Worldwide*. Hendrickson Publishers.
- HORVÁTH Ágota – LONDAU Edit – SZALAI Júlia (szerk.):
2000 *Cigánynak születni*. Aktív Társadalmi Alapítvány. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- HORVÁTH Pál
1990 A szekularizációs elmélet működési zavarai és a vallási változás. In: Lovik Sándor – Horváth Pál (szerk.): *Hívők, egyházak ma Magyarországon*. MTA Filozófiai Intézet Kiadó, Budapest, 319 – 335.
1996 Vallásszociológia. In: Uő.: *Vallásismeret*. Calibra Kiadó, Budapest, 215–234.
- ILYÉS Sándor – POZSONY Ferenc (szerk.):
2007 *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről*. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15, Kolozsvár, 153–172.
- ILYÉS Zoltán
2004 A határfogalom változó tartalmai a geográfiától az empirikus kultúrakutatásig. In.: Kovács Nóra – Szaka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Akadémia Kiadó, Budapest, 9 – 16.
- JEGGLE, Utz
1994 Határ és identitás. *Regio V. (2)*, 3–19.

JENKIS, Richard

2002 Az etnicitás újragondolása: identitás, kategorizáló és hatalom. *Magyar Kisebbség* IV. (26), 243 – 268.

KÁLMÁN C. György

1996 Mi a baj az értelmezői közösségekkel? *Literatura* XXII. (3), 374 – 393.

KAMARÁS István

2003 A globalitás és a lokális jellegei a magyarországi új vallási jelenségekben. In: Uő: *Kis magyar religiográfia*. Pro Pannonia, Pécs, 340–357.

KAUFMANN, Franz-Xaver:

1996 Vallás és modernitás. *Replika* (21–22) 249–277.

KEMÉNY István (szerk.)

2000 *A románok /cigányok és a láthatatlan gazdaság*. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest.

KEMÉNYFI Róbert

1994 A kulturális határok értelmezésének kérdéséhez. In: Újvári Zoltán (szerk.): *Folklór és Ethnographia* 85. In Memoriam Sztrinkó István, Debrecen, 13 – 22.

KISS Dénes

2007 Vallásszociológia a posztkommunista Romániában. *Erdélyi Társadalom* V. (1) 195–220.

2009 Romii din Herculiașilor religioși pentu costale în viața lor comunitară. In: Kiss Tamás – Fosztó László – Fleck Gábor (ed.): *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca, 119 -144.

KISS Tamás – FOSZTÓ László – FLECK Gábor (ed.):

2009 *Incluziune și excluziune. Studii de caz asupra comunităților de romi din România*. Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca

KRAPPMANN, Lothar

1980 *Az identitás szociológiai dimenziói. Az interakciós folyamatokban való részvétel szerkezeti feltételei*. Budapest

KÜRTI László

1996 Az interetnikus kapcsolatok. Elméleti kérdések és problémák a kulturális antropológia köréből. In: Katona Judit – Viga Gyula (szerk.): *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának eredményei. (az 1995-ben megrendezett konferencia anyaga.)* Miskolc, 39 – 58.

LIÉGEOIS, Jean – Pierre

2002 *Romák, cigányok, utazók*. Interface Kiadó, Budapest.

LUCKMANN, Thomas

1996 A láthatatlan vallás. A vallás fenomenológiája. In: *Magyar Lettre Internationale* (23), 4–6.

MÁTÉ-TÓTH András – TÖRÖK Péter – NAGY Gábor Dániel

2008 Az új vallási közösségek viszonya a társadalomhoz. Nyitottság, zártság, vonzerő néhány új vallási közösség tagjainál. In: Máté-Tóth András – Nagy Gábor (szerk.): *Vallásosság-változatok. Vallási sokféleség Magyarországon*. Vallás a Társadalomban – Religionin Society – 3. Szeged, 29 – 46.

MOLNÁR Attila

1998 Új vallási jelenségek. In: Lugosi Ágnes – Lugosi Győző (szerk.): *Szekták. Új vallási jelenségek*. Pannonica Kiskönyvtár, 16–28.

OKELY, Judith

1983 *The Traveller – Gypsies*. Cambridge University Press, Cambridge

OLÁH Sándor

1996a Gazdasági kapcsolatok cigányok és magyarok között. In: Gagy József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 225 -246.

1996b Cigány – magyar kapcsolatok (a többségi magyarság cigány-képének vizsgálata egy székely faluban.) In: Gagy József (szerk.): *Egy más mellett élés. A magyar-román, magyar-cigány kapcsolatokról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda, 181 – 194.

PÁLOS Dóra

2007 „Cseperedünk.” Egy beás közösség önsztereotipizálási folyamatairól. In: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Mindennapi előítéletek: társadalmi*

távolság és etnikai sztereotípiák, Tér és terep 5. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Balassi Kiadó, Budapest, 91 – 119.

PAPP Z. Attila

2010 A romániai roma-magyar kötődésű népesség az 1992. és 2002. évi népszámlálási adatok tükrében. *Regio.2010/1.*, 96 – 140.

PETVUȚI, Petre

2009 *Romii din România. Documente 1.* .
Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca

PETI Lehel

2007a A vallási mozgalmak antropológiai tapasztalata. *Erdélyi Társadalom V.* (1), 175 – 192.

2007b Transznacionális életformák és szekták. A moldvai csángó falvakban jelentkező új vallási jelenségek interpretációs lehetőségeiről. *Erdélyi Társadalom V.* (2), 47–69.

PIASERE, Leonardo

2000 A ciganológusok szerelmei. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában I. Nyugat-európa. Válogatás Bernard Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból.* Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest, 439 – 449.

POZSONY Ferenc

1993 A háromszéki magyar ajkú cigányok vallásos hitélete. In: Barna Gábor (szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok I. Cigány népi kultúra a Kárpát-medencében a 18–19. században.* Mikszáth Kiadó, Salgótarján, 76–79.

2001 Az erdélyi cigánykutatások eredményei. In: Bódi Zsuzsanna (szerk.): *Cigány néprajzi tanulmányok 10.* Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 12–15.

2007 Három korszak az erdélyi cigányközösségek kutatásának történetében. In: Ilyés Sándor – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről.* Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15. Kriza János Néprajzi Társaság. Kolozsvár, 9-26.

PRÓNAI Csaba

2000a A kulturális antropológiai cigány kutatások rövid története. In: Forray R. Katalin (szerk.) *Romológia-Ciganológia,* Budapest, 53 – 67.

2000b. A cigány közösségek gazdasági tevékenységének kulturális antropológiai megközelítései. In: Kemény István (szerk.): *Romák / cigányok és a láthatatlan gazdaság*. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest, 176 – 198.

2002 A cigány kultúra kutatásának etikai problémája. In: Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája. Hoffer Tamás köszöntése*, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 237-243.

RAJKI Zoltán – SZIGETI Jenő

2012 *Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig*. Gondolat Kiadó, Budapest.

RIES, Johannes

2007 A romák és Isten népe – a pünkösdisták misszió hatása a roma kultúrára. In: Ilyés Sándor – Pozsony Ferenc (szerk.): *Lokalitások, határok, találkozások. Tanulmányok erdélyi cigány közösségekről. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 15*, Kolozsvár, 139–152.

ROBBINS, Thomas

1996 Az új vallási mozgalmak és a társadalom: elméletek és magyarázatok. *Replika* (21-22) 173–208.

SIMON Zoltán

2007 Kisegyházak és más vallásfelekezetek szerepe Nyáradkarácson községben, a rendszerváltást követően. In: A. Gergely András – Papp Richard (szerk.): *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kissebbségi vallások*. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 361-382.

2011. Az Alsó – Nyáradmente településeinek vallási élete. A vallási közösségek viszonyrendszerének néprajzi – antropológiai vizsgálata. (Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar – kézirat.)

STEWART, Michael

1994 *Daltestvérek. Az oláh-cigány identitás és a közösség továbbélése a szocialista Magyarországon*. T – Twins Kiadó, MTA Szociológiai Intézet, Max Weber Alapítvány

1997 *The Time Of The Gypsies*. Westview Press.

2010 A roma/cigány etnicitás az antropológiai vizsgálódás homlokterében. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbőségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 33 – 37.

SZABÓ Á. Töhötöm

2002 Az erővonalak eltolódása - magyar-cigány gazdasági kapcsolatok egy székelyföldi faluban. In: Szabó Á. Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok. Fiatal kutatók a népi kultúráról*. Kriza Könyvek 12. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 205-217

2010 Etnikai különbségtétel a paraszti gazdaságban. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 266 – 280.

SZIGETI Jenő

1987 A kisebb magyarországi egyházak. In: Lendvai L. Ferenc (szerk.): *A magyar protestantizmus. 1918-1948*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 188–263.

2007 Az újprotestáns egyházak kialakulása a XIX. században Erdélyben és a Partiumban. In: S. Lackovits Emőke–Szőcsné Gazda Enikő (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát medencében 7*. Sepsiszentgyörgy–Veszprém, I., 301–310.

SZ. KRISTÓF Ildikó

1998 Jákób rózsafája vagy frusztrált antropológusok? Az értelmezés hatalmáról és korlátairól. *Tabula I.* (1–2) 60–84.

SZILCZL Dóra

1998 Új vallási fundamentalizmus. In: Lugosi Ágnes – Lugosi Győző (szerk.): *Szekták. Új vallási jelenségek*, Pannonica Kiskönyvtár, 29–48.

SZUHAY Péter

1999 Fogalmak tisztázása. In: Uő: *A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája*. Pannónia, Budapest, 11–36

2001 *Cigány kultúra értelmezések. Romák a XXI. Századi Magyarországon. Multidiszciplináris konferencia a Kölcsey Ferenc Protestáns Szakkollégium szervezésében*. Budapest, 12–23.

2002 Akiket cigánynak neveznek: Akik magukat romának, muzsikusnak vagy beásnak mondják. In: Reisz Terézia – Andor Mihály (szerk.): *A cigányság társadalomismerete*. Iskolakultúra, Pécs, 7–31.

TESFAY Sába

2007a „Mi vagyunk a kalapos gábor cigányok, akik nem isznak.” A gábor cigány közösség belső és külső kapcsolatait szabályozó kognitív sémák. In: Bakó Boglárka –

- Papp Richárd – Szarka László (szerk.): *Mindennapi előítéletek: társadalmi távolság és etnikai sztereotípiák, Tér és terep 5.* Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Évkönyve. Balassi Kiadó, Budapest, 65–90.
- 2007b Adventista gáborok. In: A. Gergely András – Papp Richard (szerk.): *A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kissebségi vallások.* Nyitott Könyvműhely, Budapest, 404–428.
- TOMA Stefánia - FOSZTÓ László (ed.)
2011 Spectrum. Cercetărisociale despre romi.
Editura Institutului Pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj – Napoca,
- TOMKA Miklós
1996 A vallásszociológia új útjai. *Replika* (21–22) 163–171.
- TÓTH G. Péter
2002 A “közösség”. Egy fogalom megalkotása, kiteljesedése, széthullása és felszámolása.
In: Pócs Éva (szerk.): *Közösség és identitás.* L'Harmattan. Budapest, 9-31.
- TÖRÖK Péter
2008 A vallási entitások tipologizálása és alkalmazása a magyar helyzetre.
In: *Vallásosság-változatok. Vallási sokféleség Magyarországon.* Vallás a Társadalomban – Religionin Society – 3. Szeged, 9 – 28.
- VÉGH Anna
2006 „Ez itt élő egyház, nem halott” In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigány világok Európában.* Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 269–281.
- WEBER, Max
1982 *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Vallásszociológiai írások.* Gondolat kiadó, Budapest
2005 Vallásszociológia. Vallási közösségek típusai. Helikon Kiadó, Budapest.
- WILLIAMS, Patrick
1996 Láthatatlan színek, avagy cigányok Párizs elővárosaiban. *Magyar Lettre Internatinala* (21), 68 – 72.
2000 A cigányok pünkösdisták mozgalmának tanulmányozása során felmerülő kérdések.
In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 1. Nyugt-európa. Válogatás Bernard*

Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest, 286 – 297.

2000b A párizsi kelderások láthatatlansága. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 1. Nyugt-európa. Válogatás Bernard Formoso, Patrick Williams, Leonardo Piasere tanulmányiból. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest, 183-205.*